

Жолобчук І.М.

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ В ДАНІЙ КОНЦЕПЦІЇ

Вивчено поняття «сталого розвитку», охарактеризована його інтерпретація. Охарактеризована концепція сталого розвитку та напрямки її поширення в світі й в Україні. Виділенні завдання стратегії сталого розвитку для країн Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії. Визначено значення екологічного аудиту як інструменту сталого розвитку, завдяки якому виділенні існуючі проблеми екологічного розвитку та аудиту. Сформульовані основні напрямки вирішення екологічних проблем, одним з яких є екологічний аудит, який сприятиме підвищенню рівня управління станом навколишнього середовища. Дійдено висновку, що екологічний аудит в Україні основним чином повинен проводитися з метою забезпечення виконання законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища в процесі господарської та іншої діяльності.

Ключові слова: сталий розвиток, аудит, екологічний аудит, екологія.

ВСТУП

Роль і місце екологічних оцінок, екологічного контролю і практики дозволів для певних видів діяльності, яка потенційно може вплинути негативно на стан навколишнього середовища і здоров'я населення, постійно зростає. Задача інтеграції України в систему міжнародної екологічної безпеки, посилення вимог законодавства в сфері охорони навколишнього середовища і раціонального природокористування, висувають на перший план розвиток нового напрямку в аудиторській діяльності – екологічного аудиту, який стає одним із інструментів забезпечення сталого розвитку країни.

В основі сталого розвитку лежить принцип, згідно якого задоволення потреб теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Для цього перш за все необхідно узгодити екологічні, економічні та соціальні складові розвитку. Збільшення темпів росту ВВП, розширення виробництва то збуту вітчизняної продукції, а також короткостроковість інтересів сьогоденної вигоди, що переважають над довгостроковим завданням відродженням та розвитку держави, привело до того, що екологічна ситуація в Україні носить кризовий характер.

На сьогоднішній день важливу роль в системі управління сталим розвитком економіки України відіграє екологічний аудит, що є потужним інструментом в забезпеченні сталого розвитку. Він являється ключовим аспектом інтегрування нашої країни в систему міжнародних еколого-економічних відносин.

Взагалі, екологічний аудит, являючись потенційно ефективним інструментом екологічного права, поки що не отримав належного розвитку в Україні, на відміну від

промислово розвинених країн, де він давно з успіхом застосовується.

Слід також відзначити надзвичайну важливість екологічного аудиту для економіки. Він є незамінною складовою в прийнятті управлінських рішень, оскільки дає змогу зменшити інформаційні і комерційні ризики.

Останніми роками дослідження проблеми переходу до сталого розвитку отримало новий імпульс. Передумовою цього став всеохоплюючий вплив наслідків глобальної фінансово-екологічної кризи. Значну увагу до проблем сталого розвитку та екологічного аудиту в свої працях приділяє В.Я.Шевчук. Зокрема, в праці «Макроекономічні проблеми сталого розвитку» [8] автор дає чітку характеристику теоретичним та практичним поняттям сталого розвитку, його становлення, передумови, проблеми та перспективи впровадження. Л.І.Максимів в праці «Механізм формування системи екологічного аудиту в Україні» [6] описує систему екологічного аудиту, дає її характеристику та описує процедуру проведення аудиту. Також у спільній праці Л.М.Пелинь та Л.І.Максимів «Розвиток екологічного аудиту в Україні» [5] розглянуто теоретичні та методичні основи екологічного аудиту, окреслено його завдання та напрями розвитку. Проаналізовано досвід формування системи екологічного аудиту за кордоном і в Україні, обґрунтовано необхідність його застосування в сучасних ринкових умовах.

Але, не зважаючи на значну кількість проведених наукових досліджень, донині залишається актуальним питання взаємозв'язку екологічного аудиту і сталого розвитку економіки, яке потребує критичного аналізу, вивчення і удосконалення. Зокрема, необхідно чітко сформулювати поняття «сталий розвиток», а також визначити місце екологічного аудиту в концепції сталого розвитку економіки та необхідність впровадження екологічного аудиту для збереження природного середовища. Відсутність наукової обґрунтованості даного питання гальмує подальше удосконалення та розвиток даного виду аудиторських послуг.

© **Жолобчук Іванна Миколаївна**, аспірантка кафедри економічної політики та економіки праці Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України, тел. 0932561206 e-mail: iva7@i.ua

Метою даного дослідження є аналіз ролі і місця, а також необхідності впровадження екологічного аудиту в концепції сталого розвитку України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сталий розвиток – загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному та здоровому довкіллі.

На даний час у світі існує багато прихильників концепції сталого розвитку. Ряд теоретиків, таких як В.Я.Шевчук в своїй праці «Макроекономічні проблеми сталого розвитку» [7, с.113], Л.С.Гринів в монографії «Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії» [8, с.53], В.Г.Поліщук в праці «Понятійно-категоріальний апарат політики стимулювання сталого розвитку регіону» [9, с.168] та багато інших, вважають цю концепцію найперспективнішою ідеологією 21 століття і навіть усього третього тисячоліття. На їхню думку, всі наявні світові ідеології, які являються фрагментарними, неспроможними забезпечити збалансований розвиток цивілізації, будуть витіснені за наявності поглибленої наукової обґрунтованості сталого розвитку.

Довкола самого поняття «сталий розвиток», існує багато протиріч, які породжуються різними інтерпретаціями, зумовленими національними традиціями мовними особливостями, історичним моментом, культурою суспільства і самої людини. Найчастіше під «розвитком» ми розуміємо швидке зростання, що є характерним для традиційного розуміння економічного зростання або соціального прогресу. В свою чергу, наука розуміє розвиток, як незворотні закономірні зміни. Що стосується «сталості», то з нею більше асоціюється непорушність, ніж незворотна зміна. За «сталістю» криється щось більше, ніж можливість нерухомоті, в широкому сенсі це здатність системи зберігати свою цілісність, її життєздатність.

Новою парадигмою розвитку українського суспільства, яка є узгодженою з більшістю країн світу, розглядається парадигма сталого розвитку, яку доцільно розуміти не лише в контексті зміни стосунків людини і природи задля розширення можливостей економічного зростання, а як скоординовану глобальну стратегію виживання людства, орієнтовану на збереження і відновлення природних спільнот у масштабах, необхідних для повернення до меж господарської місткості біосфери [4, с.4].

У світі все більшого масштабу набуває процес формування стратегії розвитку. Під егідою ООН розроблено ряд документів та програм, в яких сформульовані основні цілі стратегії розвитку, що охоплюють широкий спектр питань в економічній, суспільній та екологічній сфері. Тому можна сказати, що Концепція сталого розвитку України є важливим кроком до включення України в цей, загальносвітовий процес.

Найпоширеніше на сьогодні визначення поняття "сталого розвитку" було запропоноване у звіті комісії Брундтланд "Наше спільне майбутнє". Згідно з ним сталим є такий розвиток, "що задовольняє потреби

сьогодення і не перешкоджає можливості прийдешніх поколінь задовольняти свої власні потреби" [4, с. 5]. Він передбачає забезпечення високого рівня життя для нинішнього та наступних поколінь. Загальноприйнятим вважається твердження про те, що Концепція сталого розвитку охоплює, як мінімум, дві важливі ідеї [4, с. 5]:

- цей розвиток передбачає вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Розвиток буде сталим тільки тоді, коли буде досягнута рівновага між різними факторами, що зумовлюють загальний рівень життя.

- нинішнє покоління має обов'язок перед прийдешніми поколіннями залишити достатні запаси соціальних, природних та економічних ресурсів для того, щоб вони могли забезпечити для себе рівень добробуту не нижчий, ніж той, що ми маємо зараз.

Сьогодні політику сталого розвитку в Україні визначають положення, оприлюднені в рішенні Конференції міністрів охорони навколишнього середовища Європи в рамках процесу "Довкілля для Європи". Зокрема, на конференції у Люцерні 1993 року прийнято "Екологічну програму дій для Центральної та Східної Європи", відповідно до якої країни мали розробити національні плани дій.

З цього приводу потребують уваги два документи, які визначають регіональну стратегію щодо сталого розвитку Європи та України. Зокрема, у контексті охорони навколишнього середовища це Стратегія охорони довкілля Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) 2001р. та Стратегія інтегрування екологічної політики в усі сфери діяльності Європейського Союзу (ЄС) 1998р. Для країн Центральної Європи, Кавказу та Центральної Азії важливим став рамковий документ, прийнятий на п'ятій Київській пан-європейській конференції міністрів навколишнього середовища у 2003 р. під назвою "Екологічні партнерства в регіоні ЄЕК ООН екологічна стратегія для країн Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії".

Були виділені наступні завдання стратегії сталого розвитку для країн Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії:

1. Удосконалити екологічне законодавство, політику та інституційні умови.

2. Зменшити ризик для здоров'я людини шляхом попередження та контролю за забрудненням:

- Зменшити забруднення повітря у містах.
- Покращити управління муніципальним водопостачанням та водовідведенням.
- Удосконалити управління відходами та хімічними речовинами.

3. Управляти природними ресурсами у сталий спосіб:

- Забезпечити інтегроване управління водними ресурсами.
- Зберігати біорізноманіття та захищати екосистеми.

4. Інтегрувати екологічну складову до стратегій розвитку ключових секторів економіки: сприяти вирішенню загальсекторальної інтеграції:

- сектор енергетики;
- транспортний сектор;
- сільське господарство;

- лісове господарство.

5. Розробити і посилити механізми мобілізації та розподілу фінансових ресурсів для досягнення екологічних цілей.

6. Надавати інформацію для прийняття рішень у сфері охорони довкілля, розвивати участь громадськості в їх прийнятті :

- Посилити екологічний моніторинг та управління інформацією.
- Забезпечити участь громадськості у прийнятті рішень.

7. Визначити та вирішити транскордонні проблеми і посилити співпрацю в рамках міжнародних конвенцій.

З метою виконання домовленостей у рамках підсумкових документів Всесвітнього самміту зі сталого розвитку (Йоганнесбург) прийнято Постанову Кабінету Міністрів "Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому самміті зі сталого розвитку на 2003–2015 рр.". Проблемою залишається те, що ця програма не охоплює повністю основних положень Плану виконання рішень і тому не відображає повноту оцінки при аналізі їх виконання в Україні [3, с.23].

Світовий розвиток потребує системного та комплексного вивчення взаємозв'язків, які склалися між суспільством і природою. Проблемою на сьогоднішній день стало не врахування наслідків діяльності людини, що в свою чергу призводить до посилення ризиків власне життя, дедалі більшої невпевненості у перспективності існування людства. Людське управління біосферою неможливе, оскільки частина не може управляти цілим. Людська цивілізація не може вижити, переводячи біосферу в інший стійкий стан. Лише на основі збалансованих і гармонійних взаємовідносин між Суспільством і Природою укладі, людство може забезпечити своє існування в системі природи.

Рівень екологічної ситуації та розвитку національної екологічної системи України, її місце за цими показниками серед інших держав світу можна оцінити за допомогою міжнародного індексу екологічного виміру EPI (Environmental Performance Index). EPI визначається за шкалою від 1 до 100, де 100 – найвищий результат. Чим більший цей показник, тим вищий рівень забруднення екосистеми країни. Для його розрахунку використовують методику агрегування, індекс EPI формується з двох категорій екологічної політики верхнього рівня: санітарний стан навколишнього середовища (Environmental health) і життєздатність екосистеми (Ecosystem vitality), десяти екологічних індикаторів середнього рівня і 25 – нижнього рівня.

Наведений індекс і його індикатори визначають здатність тієї чи іншої країни захищати своє навколишнє середовище як у теперішній, так і довготерміновій перспективі, виходячи з наявності національної екологічної системи, можливості протидії екологічним впливам і зниження залежності людей від екологічних впливів, соціальних та інституціональних можливостей країни відповідати на екологічні виклики, спроможності глобального контролю над екологічним станом тощо. Крім того, вони можуть

використовуватися як потужний інструмент для прийняття рішень на аналітичній основі з урахуванням соціального й економічного вимірів сталого розвитку держави. Рейтинг, складений на основі даних про якість води й повітря, викиди парникових газів, турботу про збереження лісів та інших факторів, виявив істотні розбіжності між країнами, приблизно однаковими за якістю життя, споживанням ресурсів та рівнем забруднення навколишнього середовища [3, с.35].

Саме тому в центр концепції сталого розвитку ставиться людина, оскільки вона сама з її потребами є метою суспільної діяльності, і вона ж є основним фактором досягнення мети. Надзвичайного значення в суспільстві, яке розвивається на засадах сталого розвитку, набувають освіта, де формується і нарощується цей ресурс, і охорона здоров'я, як галузь, яка забезпечує збереження і відтворення біологічного носія цього ресурсу [4]. Ця концепція ставить фундаментальне завдання поєднати динамічний економічний розвиток з наданням рівних можливостей кожному члену суспільства за рахунок підвищення ефективності використання ресурсів та ліквідації залежності між економічним зростанням та забрудненням довкілля.

Згідно з основним принципом сталого розвитку, всі загальноприйняті закони та соціально-економічні рішення на будь-яких рівнях державного управління повинні прийматися з урахуванням екологічних вимог і обмежень.

На шляху дотримання курсу сталого розвитку, значущою подією можна відзначити створення Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) технічного комітету ТК 207 «Управління довкіллям», завданням якого стала розробка системи стандартів.

Реалізація державної стратегії сталого розвитку України й окремих її регіонів передбачає комплекс заходів щодо державного регулювання природокористування і стимулювання природоохоронної діяльності шляхом проведення цілеспрямованої соціально-економічної, фінансової та податкової політики в умовах ринкових відносин. Мова йде про гармонізацію економічних та екологічних інтересів розвитку, включення понять "екологічні блага" і "екологічний добробут" до системи економічних відносин. Важлива роль при цьому належить аналізу, узагальненню і використанню наявного у цій сфері зарубіжного досвіду, зокрема в галузі екологічного аудиту [5, с.92].

З практичної точки зору під екологічним аудитом розуміють документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, законів, умов, системи управління навколишнім природним середовищем та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту [6, с.178].

Екологічний аудит здатен зіграти виняткову роль у рішенні екологічних проблем. Особливо в умовах виходу країни з соціально-економічної кризи. За допомогою грамотно побудованого екологічного аудиту можна зменшити негативний вплив виробництва на навколишнє

середовище, за рахунок існуючих методів і засобів, тим самим підвищити ефективність використання сировини та ресурсів.

Також екологічний аудит дає можливість обґрунтувати необхідність і можливість концентрації зусиль і засобів на найбільш пріоритетних і результативних, у даний час, напрямків екологічної діяльності, у тому числі пов'язаних із приватизацією та інвестиціями в економіку країни.

Головним завданням екологічного аудиту в концепції сталого розвитку країни є те, що завдяки екоаудиту можливо зменшити економічні ризики і запобігти розвитку надзвичайних ситуацій. Таким чином, можна сказати, що екологічний аудит є інструментом покращення екологічної ситуації в Україні, зменшення негативного впливу на навколишнє середовище кожного підприємства та сталого розвитку нашої країни

Для України на сьогодні розвиток екологічного аудиту переходить на нову фазу. Цей розвиток зумовлений, більшою мірою, необхідністю виходу вітчизняних підприємств на міжнародні ринки. Так, для значної кількості організацій міжнародна процедура екологічного аудиту на відповідність вимогам EMAS і міжнародним стандартам ISO серії 14001, є гарантією забезпечення конкурентоспроможності їх продукції на світовому ринку. І, відповідно, сертифікації з екологічної безпеки виробництва і продукції.

ВИСНОВКИ

Провівши дане дослідження, бачимо гостру необхідність в покращенні, або принаймні не погіршенні екологічного стану країни. Завдання розроблення й реалізації державної стратегії сталого розвитку України, окремих її регіонів – це основні вимоги посилення екологічного складника в розвитку економіки і гармонізації екологічних та економічних інтересів суспільства. Тому застосування процедури екологічного аудиту є необхідною умовою реалізації ефективної екологічної політики і передумовою прийняття обґрунтованих еколого-економічних рішень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про екологічний аудит» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - 2009. - Режим доступу до тексту закону: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Проект Закону України «Про Концепцію переходу України до сталого розвитку» [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. - 2012. - Режим доступу до тексту проекту закону: <http://www.osvita.org.ua/news/64181.html>
3. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – К.: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. – 72 с.
4. Пояснювальна записка до проекту Концепції переходу України до сталого розвитку [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua>
5. Пелиньо Л.М. Розвиток екологічного аудиту в Україні / Л.М.Пелиньо, Ф.М.Пелиньо, В.О.Тищук, Л.І.Максимів // Вісн. Сум. держ. ун-ту. Сер. Економіка. - 2012. - № 2. – 92-94.
6. Максимів Л.І. Механізм формування системи екологічного аудиту в Україні/ Л.І.Максимів // Регіональна економіка. – 2004. – № 2. – С.174-181
7. Гринів Л. С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії: Монографія. / Л. С. Гринів — Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2001. — 240 с.
8. Шевчук В. Я. Макроекономічні проблеми сталого розвитку / Шевчук В. Я. — К.: Гео-принт, 2006. — 200 с.
9. Поліщук В. Г. Понятійно-категоріальний апарат політики стимулювання сталого розвитку регіону / В. Г. Поліщук // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 11. — С. 168—173.

Одержано 13.02.2014 р

Людство зіштовхнувшись з глобальними екологічними проблемами, голодом та збідненням більшості населення земної кулі, деградацією моралі, наростанням регіональних та міжетнічних конфліктів, тероризмом, змушене на рівні міжнародних відносин приймати рішення, направлені на подолання цих проблем. Новий підхід до вирішення даної задачі, отримав назву «Концепція сталого розвитку», суть якого полягає в обов'язковій узгодженості економічного, екологічного та людського розвитку таким чином, щоб від покоління до покоління не зменшувалися якість, безпека життя людей, не погіршувався стан довкілля й відбувався соціальний прогрес, який визнає потреби кожного.

Відповідно до принципів сталого розвитку має передбачатися реалізація комплексу заходів, спрямованих на збереження життя і здоров'я людини, розв'язання демографічних проблем, викорінювання бідності, зміну структури споживання і зменшення диференціації в прибутках населення. Перехід до сталого розвитку повинен забезпечувати розв'язання соціально-економічних проблем та збереження сприятливого навколишнього середовища і природно-ресурсного потенціалу, а також задоволення потреб теперішніх та майбутніх поколінь. Для вирішення цих проблем необхідно забезпечити стабілізацію екологічної ситуації; поліпшити стан довкілля за рахунок екологізації економічної діяльності, що дасть змогу забезпечити становлення нової моделі господарювання та поширення екологічно-орієнтованих методів управління; впроваджувати енерго- і ресурсоощадні технології та цілеспрямовані зміни структури економіки. Все це вимагає проведення комплексу радикальних політичних, законодавчих, соціально-економічних, технологічних та системних контрольних заходів, основним серед яких повинен стати екологічний аудит. Екологічний аудит в Україні основним чином повинен проводитися з метою забезпечення виконання законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища в процесі господарської та іншої діяльності.